

LES CAMPANYES PATRIÒTICO-RELIGIOSES DE JAUME COLLELL*

per Josep MASSOT I MUNTANER

Mossèn Jaume Collell, conegut a Vic com «El Canonge» per excel·lència, és una de les figures més fascinants de la cultura catalana de la segona meitat del segle XIX i del primer terç del XX. Personatge absolutament omnipresent, el trobem una mica pertot arreu, tant en el camp religiós, com en el camp literari, com en el camp catalanista, sovint entremig de la religió i de la literatura. I no hi apareix mai tot sol, sinó que sorgeix sempre al costat dels personatges més rellevants del moment: Jacint Verdaguer, el bisbe Morgades, el futur bisbe Torras i Bages, Feliu Sardà i Salvany, els abats de Montserrat Miquel Muntadas i Josep Deàs; però també Marià Aguiló, Àngel Guimerà, Francesc Matheu, Víctor Balaguer, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover o Marcelino Menéndez Pelayo, i sense excloure Manuel Duran i Bas, Enric Prat de la Riba, Narcís Verdaguer i Callís o Francesc Cambó.

La lectura de les memòries d'infantesa i joventut de Jaume Collell, dels volums d'homenatge que li foren dedicats precisament per Francesc Cambó el 1927 (*Jaume Collell. Miscel·lània d'homenatge i Sembrant arreu*, recull de «peces oratòries» de Collell mateix), i sobretot de la càlida biografia *El canónigo Collell*, publicada el 1933 pel carlí Antonio Pérez de Olaguer —que ben aviat s'havia d'unir al «Glorioso Movimiento Nacional» i havia d'anatemitzar els homes de la Lliga i de la Unió Democràtica i els fejecistes perquè no ho havien volgut fer de bon començament— m'ha fet adonar des de fa molts anys de la importància d'aquest clergue mig trabucaire, que era capaç de mobilitzar les masses en actes multitudinaris com el Mil·lenari de Montserrat, d'aixecar ampolles als Jocs Florals amb les seves manifestacions

---

* Text llegit durant la presentació del llibre de Josep JUNYENT I RAFART, *Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)* (Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1990); n'hi ha una altra edició a la revista «Ausa», XIII/122-123 (Vic 1989 [1990]), ps. 257-408.

de nacionalisme abrandat i alhora de dur a terme missions delicades prop de la Santa Seu o de reconciliar-se discretament amb els governants de Madrid.

La valoració objectiva i precisa de l'activitat i del relleu de mossèn Collell es veié, tanmateix, dificultada per diversos motius. Quatre anys després de la seva mort, esclatava la guerra civil que havia de dividir els catalans i havia de dur, primer a la destrucció de l'Església per la restauració de la qual Collell havia lluitat tant, i després a la destrucció de l'Autonomia i de les institucions de Catalunya que representaven la culminació de les aspiracions del catalanisme polític del segle passat, en el qual Collell havia posat tantes esperances i al qual havia dedicat tantes energies. I, per acabar-ho d'adobar, la maltempsada s'abaté fins i tot sobre l'arxiu personal de Collell, cremat d'una manera irremeiable, com tants altres tresors culturals que desaparegueren en aquell temps de cap a cap de l'Estat espanyol, tant a la zona anomenada republicana com a la zona anomenada «nacional», totes dues èmules en la barbàrie i en la follia col·lectiva.

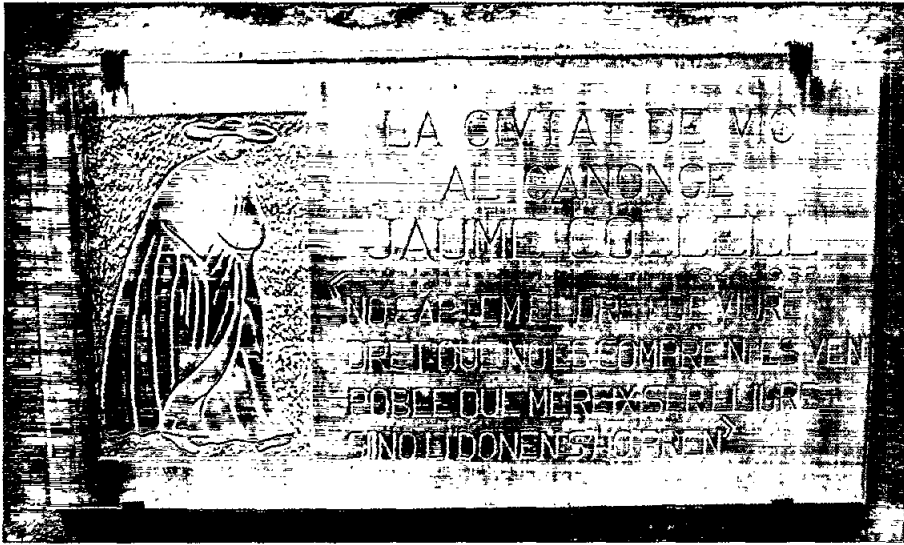
A partir del gran silenci del 1939 no era fàcil de parlar amb equanimitat i amb el concixement de causa de Collell, no solament per culpa de la desaparició de tanta paperassa fins aleshores amorosament conservada a Vic, sinó sobretot per la impossibilitat de comentar en públic la transcendència del «Canonge» com a home d'Església, com a escriptor, com a periodista i com a propagandista lliurat en cos i ànima a una tasca patriòtica que l'havia dut a ésser conceptuat el 1907 per «El Ejército español» de «*canalla separatista*». En efecte, un article amb aquest títol (*La canalla separatista*) hi feia al·lusió al que havia anat passant «desde aquella indigna manifestación de Tarrasa contra el Sr. Dato en el año 1900, desde aquellas silbas vergonzosas y formidables, desde aquellas pedreas contra los que representan en Barcelona, Reus, Manresa, y Tarrasa la unidad de la Patria española, desde aquellos gritos en el Liceo, desde aquellos discursos de canónigos como Collell y aquellas pastorales como la del obispo Morgades, desde aquellos días de tristeza y duelo para los buenos patriotas el problema se ha ido agravando y han venido las caricaturas indecentes, el lenguaje asqueroso de los papeluchos catalanistas, los insultos soeces, las frases de peor género y, en fin, todos los espectáculos que estamos presenciando y que, como hemos dicho, producen el colmo de nuestra indignación», i l'òrgan militar arribava a la conclusió que «hay que obrar con dureza. No es posible tolerar que se alienate consciente o inconsciente el separatismo. El regionalismo es el paso para llegar al catalanismo como éste es la antesala del separatismo»¹.

Afortunadament, les coses han anat tornant al seu curs normal i ara –i des de fa anys– ja és possible de parlar de tot sense haver de témer el fuet de la censura o sense haver d'arriscar-se a ésser fitxat com a catalanista perillós o multat pel governador civil de torn per activitats subversives. I, per tant, la

---

1. Citat per Josep M. SOLE I SABATÉ i Joan VILLARROYA I FONT, *L'exèrcit i Catalunya (1896-1936)* (Badalona 1990), 79-80.

figura de mossèn Collell continua essent un repte que algú havia d'acceptar, una esfínx amb la qual ens hem d'enfrontar des de múltiples caires a fi de provar-ne de llegir tantes cares ocultes, dissimulades o contradictòries.

Placa en honor del canonge Jaime Collell col·locada l'octubre de 1988 al carrer de Sant Sadurní de Vic.

Mossèn Josep Junyent i Rafart ha acceptat aquest repte sense vacillar. Una conferència que havia de donar el 26 d'octubre de 1988, a la Sala de la Columna de l'Ajuntament de Vic, amb motiu de la XXXVI Festa Anual del Patronat d'Estudis Ausonencs, i que hauria pogut ésser, com tantes altres vegades, una peça de circumstàncies condemnada a l'oblit, es va convertir en les seves mans en un text dens i d'una extensió tan considerable que n'ha aconsellat una edició en forma de llibre, el llibre –excel·lent en tots sentits– que tenim el goig de presentar avui. No es tracta, naturalment, d'un estudi complet i exhaustiu sobre Jaime Collell, per al qual haurien calgut moltes més pàgines i moltes més hores de treball, sinó d'una monografia minuciosa, plena d'erudició, d'intuïció i de sentit crític –qualitats que no sempre van agermanades, ni de bon tros– sobre un dels períodes més fecunds i més gloriosos de l'activitat desbordant del canonge vigatà: les seves campanyes patriòtico-religioses (1878-1888).

Els coneixedors de mossèn Collell saben prou que a les seves velleses havia anunciat reiteradament la publicació d'un tercer volum de memòries dedicat precisament a les seves campanyes d'agitació polític-eclesiàstica.

En una entrevista amb Felip Graugés, apareguda a «La Publicitat» el 29 de març de 1927, Collell mateix prometia que escriuria «potser aquesta primavera, si Déu em dóna força i salut», aquest volum que titularia *Nostres campanyes*, que no serien «unes pàgines més a la història de Vich» sinó «unes pàgines per a la història de Catalunya. Els principals capítols es diran Ripoll i Montserrat»². I al mateix temps, J. Navarro Costabella assegurava des de «La Veu de Catalunya» que «sense rectificar una paraula, mossèn Collell, de vuitanta anys d'edat, té en preparació, ultra el llibre de discursos, «Les nostres campanyes», amb dos grans capítols: Montserrat i Ripoll, i l'anada a Madrid l'any 1885 a portar al missatge al rei Alfons XII, redactat per l'Almirall, amb col·laboració d'En Puigdengoles»³.

Aquests bons propòsits no passaren, però, de projectes i es concretaren només en una sèrie d'articles, poc coneguts i d'interès molt desigual, sobre *Les nostres Campanyes montserratines*, apareguts el 1931 a la «Gazeta de Vich».

Josep Junyent, doncs, s'ha proposat de reconstruir les campanyes de Collell en el decenni 1878-1888, amb la intenció de donar a Collell tot el que és de Collell, és a dir, de posar en relleu la seva aportació al moviment catalanista i a la Renaixença catòlica del segle passat, sense confondre-la, com és massa freqüent de fer, en un conglomerat en el qual sobresurten altres noms il·lustres com Jacint Verdaguer, Feliu Sardà i Salvany o Josep Torras i Bages. I successivament fa passar davant els nostres ulls la fundació de «La Veu del Montserrat», setmanari popular de Catalunya (1878); la col·laboració entre Collell i Verdaguer, que tingué un fruit assaonat en la primera campanya de Collell: les Festes del Mil·lenari i del Patronatge de Nostra Senyora de Montserrat sobre Catalunya (1880-1881), que donaren origen a bona part de la producció montserratina de Verdaguer, començant pel *Virolai* que s'ha convertit en la seva obra més coneguda i més cantada arreu del món; la segona gran campanya del catalanisme catòlic: la restauració de Ripoll –culminada el 1886, bé que allargassada fins al 1893–, estretament relacionada amb els orígens del poema de Verdaguer *Canigó*; un possible intent de «campanya gòtica» frustrat del 1886-1887, referent a Jaume I, la Mercè i la façana encara inacabada de la catedral de Barcelona, i finalment la múltiple activitat de Collell durant l'any 1888, any en què publica un interessantíssim pròleg al recull *Pàtria* de Verdaguer –del qual Junyent treu tot el suc nacionalista i reivindicatiu–, i any igualment dels Jocs Florals de l'Exposició Universal de Barcelona en què Collell fou premiat pel seu famós poema *Sagramental*, que davant la reina Maria Cristina cridava: «Visca lliure Catalunya / dintre el reialme espanyol!».

Aquesta simple enumeració és suficient per donar una mínima idea de les línies de força de l'obra de mossèn Junyent, però no n'exhaureix ni de bon tros el contingut. El seu tarannà inquiet i la seva curiositat inacabable el

2. Recollit a *Jaume Collell. Miscel·lània d'Homenatge* (Barcelona 1927), 164.

3. *Ibid.*, 173.

duen a endinsar-se en temes i subtemes del període de les campanyes o dels anys que les precediren o les seguiren, i tant al text com sobretot a les nombroses notes proposa constantment punts de vista nous o suggereix amb discreció interpretacions sovint diferents de les dels erudits que fins ara s'havien ocupat de Collell i de la seva època.

Aquest afany de novetat i de revisió crítica dóna un encant especial a aquest llibre, que els especialistes en les diverses matèries que tracta llegiran amb avidesa i utilitzaran amb profit, bé que no sempre, com és lògic, en comparteixin les opinions i els judicis.

Es dóna la felix casualitat que en aquest moment hi ha qui treballa en l'edició del *Montserrat* de Verdaguier i en l'estudi de les relacions entre Verdaguier i el santuari que, gràcies en bona part a Collell, s'ha anat convertint en patrimoni nacional de Catalunya; hi ha qui enllesteix una edició de *Pàtria*; qui prepara una biografia del bisbe Morgades, qui transcriu l'epistolari del bisbe Torras i Bages, qui ha tingut accés a l'epistolari de Marià Aguiló i qui analitza a fons el paper de Sardà i Salvany a Catalunya. Segur que quan aquestes i altres obres en curs hagin arribat a bon terme ens permetran una visió més exacta i menys parcial del contradictori Jaume Collell, catalanista abrandat, però amic de carlins; entusiasta de Verdaguier, però detractor màxim de la seva actitud «rebel»⁴; antiintegrista, però amic íntim de Sardà i Salvany, conseller de Gaietà Soler i col·laborador constant de la «Revista Popular; defensor a ultrança de la llengua catalana però adversari aferrissat —com han recordat Josep Miracle i Francesc de B. Moll— de Pompeu Fabra, de mossèn Antoni M. Alcover i de les normes ortogràfiques de «L'Avenç» i de l'Institut d'Estudis Catalans; home no tancat al progrés i a la democràcia —com insisteix mossèn Junyent—, però capaç de dir que «l'element radical es precis eliminarlo del Catalanisme, o neutralisar sa malèfica y destructora influencia», en el més pur «nacional-catolicisme» del «Catalunya serà cristiana o no serà» de Torras i Bages⁵, amb el qual Collell mantingué unes relacions no sempre òptimes⁶.

---

4. Agraïxo a mossèn Joan Bonet i Baltà que m'hagi deixat veure una carta en aquest sentit de Collell a Sardà i Salvany, posterior a la mort de Verdaguier, negant-se en rodó a fer-ne elogis.

5. Sobre aquest «nacional-catolicisme», vegeu el meu llibre *L'Església catalana al segle XX* (Barcelona 1975), índex de noms s.v. *nacional-catolicisme*. Hilari Raguier ha posat en qüestió aquest concepte a *Divendres de Passió. Vida i mort de Manuel Carrasco i Formiguera* (Montserrat 1989), 39-40, sense adonar-se que la seva definició de «nacional-catolicisme» és radicalment diferent de la del bisbe Josep M. Setién que jo prenc com a base.

6. Vegeu-ne alguna mostra significativa a l'article de Cristóbal ROBLES MUÑOZ, *Santa Sede y catalanismo. El Vaticano y el obispo Morgades (1900)*. «Analecta Sacra Tarraconensia», LX (1987), 157-215. Conec directament els documents esmentats per Robles, dels quals posseeix fotocòpia mossèn Joan Benet i Baltà, i puc precisar que, contràriament al que afirma Junyent a la seva nota 338, mossèn Bonet no té cap disposició romana que impedeixi la residència de Collell a Barcelona «degut a l'afer de la Proclamació Catòlica». Com és prou sabut, els problemes van venir més endavant, amb motiu de l'article *Inri* contra Dato.

Estic segur que mossèn Josep Junyent continuarà contribuint a aquest redescobriment de la figura de Jaume Collell i a la seva reivindicació merescuda entre els vigatans prominents. I voldria agrair-li de cor el seu llibre d'avui, tantes pàgines del qual són dedicades a Montserrat, una de les dèries compartides per Collell i per Verdaguer⁷.

Josep MASSOT I MUNTANER
Abadia de Montserrat

---

7. Voldria precisar que la idea d'unir Verdaguer a la naixença del setmanari «La Veu del Montserrat» (Junyent, nota 28) no és meua, sinó que l'he sentida sovint a mossèn Joan Bonet i Baltà, el qual la pren de Collell mateix; ningú no dubta, amb tot, que el periodista i l'ànima de la revista no era Verdaguer, sinó Collell. Més greu em sembla l'hipercriticisme de Junyent a la nota 49 on, com en altres indrets, arriba a acusar els historiadors montserratins d'ignorància o de superxeria; vegeu el pròleg de Francesc Xavier Altés i Aguiló a Benet RIBAS I CALAF, *Història de Montserrat* (Montserrat 1990). Penso igualment que Junyent menysvalora la influència de Sardà i Salvany a Montserrat i, per tant, a les Festes del Mil·lenari i oblida les reticències de l'abat Deàs envers Collell que ja vaig insinuar a l'article *L'abat Josep Deàs i Montserrat*, «Studia Monastica», XXV (1983), 140.